

ВІДГУК

**опонента – докторки юридичних наук, професорки, професорки
кафедри цивільного, трудового та господарського права Дніпровського
національного університету імені Олеся Гончара
Марченко Олесі Володимирівни на дисертаційну роботу
Бобожко Юлії Борисівни на тему «Адміністративно-правовий статус
нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» на здобуття наукового
ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право»**

Актуальність теми дослідження.

Сьогодні інститути нотаріату та державної реєстрації спрямовані на зміцнення режиму законності, гарантування, захисту прав та законних інтересів учасників суспільних відносин. Збройна агресія Росії 2022 року загострила проблему захисту права власності та розвитку національної економіки, що викликає необхідність в ефективному нормативно-правовому регулюванні, зокрема процедур державної реєстрації. Залишається гостра необхідність захисту від реєстраційного рейдерства, яке здійснюється шляхом неправомірних дій у єдиних та державних реєстрах. Та низка питань, пов'язаних із нормативними засадами та практикою здійснення нотаріусами процедур державної реєстрації, ще потребують вирішення, з урахуванням євроінтеграційного вибору та розбудови в Україні незалежної, правової держави.

Недоліки адміністративно-правового регулювання статусу нотаріуса у сфері державної реєстрації, а також нестача комплексних наукових праць із цього питання актуалізують дослідження, присвячене вивченню адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, окресленню ключових проблем та можливих способів їх вирішення.

Актуальність теми Бобожко Ю.Б. пов'язана з необхідністю розкриття сутності, структури адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації як їхнього суб'єкта. Пошук теоретико-правової моделі регулювання адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації визначає звернення до наукових робіт вчених, які досліджували адміністративно-правовий статус нотаріуса, управління нотаріатом, публічно-правовий статус нотаріату, контрольні провадження у діяльності нотаріуса, адміністративні процедури. Слід у цьому зв'язку зазначити, що у чисельних наукових роботах розглядались загальні питання правового статусу нотаріуса, адміністративних процедур у сфері державної реєстрації фізичних осіб-підприємців, адміністративно-правових засад діяльності нотаріусів у сфері державної реєстрації, адміністративних процедур з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. Роботи, в яких був підданий аналізу адміністративно-правовий статус нотаріуса малочисельні. Наукові роботи, дотичні до аналізованої у представленій дисертації проблеми, на даний час відсутні.

Зважаючи на вказане, тема дослідження Бобожко Ю.Б. є актуальною і суспільно важливою для формування ефективного захисту прав, свобод, законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб у сфері державної реєстрації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження Бобожко Юлії Борисівни «Адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» містить системні обґрунтовані висновки і практичні рекомендації, сформовані на ґрунтовному аналізі наукових положень та діючого законодавства.

Перший розділ дисертаційного дослідження «Теоретико-правова основа визначення та характеристики адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» містить обґрунтовані висновки відповідно до теми вказаного розділу, зокрема:

1. Огляд дисертанткою наукових досліджень щодо правового статусу нотаріуса та його участі в адміністративних процедурах державної реєстрації здійснений нею у такій логічній послідовності: а) встановлення складових та здійснення юридичної характеристики правового статусу нотаріуса загалом і адміністративно-правового, зокрема; б) юридичний зміст адміністративної процедури із врахуванням генезису формування наукової думки; в) сутність та призначення процедур державної реєстрації, їх нормативне врегулювання (с.68-69).

2. Сутність процедури державної реєстрації дисертанткою розкрито, виходячи з її призначення – забезпечення фіксації фактів, що дозволяє набути їм юридичне значення. Виділено п'ять стадій процедури державної реєстрації прав та їх обтяжень, юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, виходячи з аналізу наукових поглядів та чинного законодавства (с.70).

3. Авторкою наголошено, що чинним законодавством України передбачена гарантія самостійності ухвалення рішень державними реєстраторами. У зв'язку з цим до структури адміністративно-правового статусу нотаріуса доцільно уведено додатковий елемент – гарантії під час виконання повноважень державного реєстратора. Авторка дисертаційного дослідження справедливо вказує на необхідність внесення змін до Закону України «Про нотаріат», спрямовані на врегулювання гарантій нотаріуса при виконанні ним повноважень державного реєстратора та наводить редакцію відповідного доповнення статті 8-1 зазначеного Закону (с. 70-71).

Другий розділ дисертаційного дослідження «Структура та юридична характеристика адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» містить обґрунтовані висновки відповідно до теми вказаного розділу, зокрема:

1. Адміністративна правоздатність нотаріуса як важливий елемент його адміністративної правосуб'єктності обумовлює особливості процедур добору, відбору, призначення на посаду, а також набуття статусу державного

реєстратора. Адміністративна дієздатність нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації стосується процедури призначення на посаду державного нотаріуса,

реєстрації приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса й отримання доступу до державних реєстрів. Даний аналіз, проведений авторкою щодо адміністративної правоздатності нотаріуса, адміністративної правоздатності нотаріуса є повним та всестороннім, а висновок, сформульований за наслідком такого аналізу (с. 115-116) є обґрунтованим.

2. Авторка доцільно наголошує на необхідності закріплення адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації шляхом врегулювання його відповідності статусу державного реєстратора та нею сформульовано відповідну редакцію норми пункт 1 статті 3 Закону України «Про нотаріат».

3. Дисертанткою обґрунтовано акцентовано увагу на чинники розширення повноважень нотаріусів щодо державної реєстрації юридичних осіб (с.116).

4. Авторка наголошує, що нотаріуси притягуються до дисциплінарної відповідальності на тих самих підставах, що й інші суб'єкти у сфері державної реєстрації, але різними є види стягнень. Адміністративну відповідальність нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації визначає як гарантію і засіб забезпечення прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб під час учинення нотаріальних реєстраційних дій у процесі здійснення своїх повноважень у сфері державної реєстрації. Також доцільно дисертантка визначає підстави цивільно-правової відповідальності нотаріуса та особливості кримінальної відповідальності нотаріуса (с.116-117).

У третьому розділі «Способи вдосконалення адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації», доцільно відзначити положення, які заслуговують на увагу та підтримку:

1. За наслідком аналізу моделей організації нотаріату та компетентностей нотаріусів у світі, зокрема аналізу нормативно-правової бази таких країн, як Італія, Велика Британія, Мексика, Іспанія, Німеччина, Франція, США, Естонія, Індонезія, а також законодавства ЄС, авторці вдалося сформулювати обґрунтований висновок, який, до того ж, має практичне значення, запропоновано пропозиції щодо використання найбільш прийнятних для України моделей нотаріату у світі та наголошено на доцільності формування змішаної моделі із використанням найкращих досягнень і переваг німецької та французької моделей (с.153-154).

2. Окремої уваги заслуговують висновки дисертантки щодо актуальних питань вдосконалення адміністративної правосуб'єктності та деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, які стосуються: процедур адміністративного оскарження, перевірки правомірності дії нотаріусів територіальними управліннями Міністерства юстиції України, заходів відповідальності за допущення нотаріусом технічної помилки, закріплення нормативно категорії «технічна помилка», відповідальність за порушення правил застосування заходів державного примусу, недотримання процедурних вимог та інші (с.154) та обґрунтовано конкретні пропозиції щодо внесення змін до законодавства, зокрема, авторка наголошує на необхідності законодавчого закріплення адміністративного статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та пропонує *нову редакцію пункту 1 статті 3 Закону України «Про нотаріат»*: «Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, а також вчиняє відмінні від нотаріальних реєстраційні дії з метою офіційного засвідчення та підтвердження від імені держави фактів» (с.164), обґрунтовано пропонується *доповнення частиною п'ятою статті 8-1 Закону України «Про нотаріат»* в частині розширення кола гарантій нотаріуса від необґрунтованого втручання до його діяльності в частині

застосування такого заходу дисциплінарної відповідальності, як анулювання свідцтва про право зайняття нотаріальної діяльності та внесення змін до підпункту 69 пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» в частині покладення на Міністерство юстиції України здійснення узагальнення та моніторингу дисциплінарних правопорушень, що допускаються органами нотаріату, з метою обґрунтування методичних рекомендацій щодо їхньої мінімізації (с.163). Дані рекомендації, сформульовані авторкою, є обґрунтованими, раціональними та практично значимими.

3. Окремої уваги заслуговують висновки дисертантки щодо нормативного закріплення положення про те, що оскарженню в порядку адміністративного судочинства підлягають лише рішення (наказ Міністерства юстиції України), а також пов'язані із відповідним рішенням дії та прояви бездіяльності суб'єкта владних повноважень; водночас такі документи, як акт, довідка, висновок, лист, вимога, не підлягають оскарженню в порядку адміністративного судочинства та, зокрема, в порядку дії ст. 19 КАС України (с.163).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами

Робота виконана відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від

27.09.2021 № 487, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Достовірність та наукова новизна дослідження підтверджується його результатами та висновками. Достовірність одержаних результатів досягнута здобувачкою завдяки використанню достатнього обсягу доктринальних та нормативних джерел. Обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій визначається правильно обраним методологічним підходом до здійсненого дослідження та достатнім використанням наукового та нормативного матеріалу, правових позицій вищих судів (зокрема, Вищого адміністративного суду України, Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, Верховного Суду), судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, місцевих адміністративних судів, що дозволило Ю.Б. Бобожко дослідити ключові аспекти обраної нею проблематики, розв'язання яких має важливе теоретичне і практичне значення, і які на сучасному етапі залишаються малодослідженими.

Дослідження змісту дисертації дозволяє стверджувати, що її авторка переконливо обґрунтувала низку положень, які відрізняються науковою новизною. Загальна наукова новизна роботи полягає у обґрунтуванні визначення та розкриття сутності, структури адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації як їхнього суб'єкта, що дало нагоду обґрунтувати ряд висновків, які є новими, та сформулювати практичні пропозиції з досліджених питань. Насамперед, позитивно слід оцінити той факт, що новації дослідження не обмежуються лише дослідженням питань про теоретичні та правові аспекти визначення адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах державної реєстрації, але є й певним внеском у загальний розвиток науки адміністративного права і процесу, адже у роботі систематизовано

напрацювання адміністративно-правової доктрини з цього питання із пропозицією авторських новацій.

Зокрема, вперше обґрунтовано ознаки, визначено структурні елементи та сформульовано поняття адміністративно-правового статусу нотаріуса у відносинах щодо державної реєстрації; запропоновано до структури адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації віднести додатковим елементом гарантії його прав та обов'язків, що запропоновано закріпити на законодавчому рівні способом внесення доповнень до статті 8-1 Закону України «Про нотаріат»; наведено чинники, які визначають потребу в закріпленні на рівні законодавства розширення повноважень приватних нотаріусів у сфері державної реєстрації юридичних осіб, зокрема через надання можливостей здійснювати реєстрацію політичних партій та інших громадських формувань, громадських об'єднань; виділено актуальні питання вдосконалення адміністративної правосуб'єктності й деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації та запропоновано способи їхнього вирішення у формі конкретних пропозицій щодо внесення змін до законодавства, зокрема проєкт Закону України «Про оптимізацію механізму застосування відповідальності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» (с.9-10).

Окремі наукові положення удосконалені або є такими, що отримали подальший розвиток. Зокрема:

- удосконалено: підхід щодо розкриття змісту та визначення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень; визначення структури й особливостей адміністративної правосуб'єктності нотаріуса як сукупності трьох самостійних елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності (с.10);

- дістали подальшого розвитку: групування наукових поглядів щодо:
 - а) розкриття сутності, змісту правового статусу нотаріуса загалом та адміністративно-правового статусу;
 - б) адміністративної процедури;

в) визначення державної реєстрації; систематизація наукової думки щодо змісту адміністративної правосуб'єктності; визначення особливостей юридичної відповідальності нотаріуса за неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації; положення, які розкривають сутність, зміст моделей організації нотаріату, компетентності нотаріусів у світі та напрями вдосконалення системи нотаріату в Україні з метою формування її пріоритетної моделі (с. 10-11).

Основні наукові результати дослідження достатньо повно висвітлені у 7 публікаціях, серед яких 4 наукові статті, які опубліковані у фахових юридичних виданнях України, затверджених МОН України, 3 доповіді на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях.

У Додатку А «Список публікацій здобувача за темою дисертації» дисертантка зазначає свої власні праці, в яких було відображено результати проведеного дослідження. Усі публікації відповідають темі дисертації, є різноманітними за своїм змістом, всебічно розкривають новизну одержаних результатів, повною мірою відображають зміст трьох розділів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження.

Результати дослідження можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – для подальшого розвитку теоретичних положень щодо адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації;
- правотворчій діяльності – для вдосконалення положень чинних нормативно-правових актів щодо вдосконалення адміністративної правосуб'єктності й деліктоздатності нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, зокрема механізму застосування відповідальності нотаріуса;
- практичній діяльності – для удосконалення практики реалізації нотаріусами повноважень у сфері здійснення реєстраційних процедур;
- освітньому процесі – для підготовки та видання навчальної літератури (підручники, навчальні посібники) з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право», інших навчально-методичних

матеріалів, спеціальної літератури з роз'яснення положень законодавства про адміністративні реєстраційні процедури.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Оцінюючи належним чином зміст дисертаційної роботи Ю.Б. Бобожко, необхідно вказати на окремі зауваження щодо положень роботи, які потребують уточнення та додаткової аргументації. А саме:

1. В дослідженні обґрунтовується поняття процедури державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на майно та їх обтяжень з позицій адміністративної процедури. Разом з тим окремі питання реєстраційної діяльності регулюються також нормами господарського права. Виходячи із зазначеного, цілком доцільно було би дослідження співвідношення норм адміністративного і господарського права у врегулюванні державної реєстрації.

2. Викликає зацікавленість пропозиція щодо уведення до структури адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації додатковим елементом гарантії його прав та обов'язків. Не заперечуючи, в цілому, проти такої пропозиції, тим не менше, бажано розширити відповідну аргументацію.

3. Окремої уваги потребує питання виділення чинників, які визначають необхідність розширення повноважень нотаріусів щодо державної реєстрації юридичних осіб.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Фактів порушень академічної доброчесності не виявлено під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій. Дисертація Ю.Б. Бобожко на тему «Адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Бобожко Юлії Борисівни на тему «Адміністративно-правовий статус нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є самостійним, комплексним, цілісним, науковим дослідженням, містить нові науково обґрунтовані результати що відрізняються науковою новизною у постановці і вирішенні проблем розкриття сутності адміністративно-правового статусу нотаріуса як суб'єкта державної реєстрації, за своїм змістом відповідає галузі знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283, від 19.05.2023 №502), наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44). Авторка дисертації - Бобожко Юлія Борисівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, трудового
та господарського права
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара**

Олеся МАРЧЕНКО